

Psihološki vidik mladenačke delinkvencije

Mijo NIKIĆ

Sažetak

Autor najprije govori o aktualnosti teme mladenačke delinkvencije u svijetu i u nas, zatim opisuje psihološke značajke mlade osobe u pubertetu. Govoreći o biopsihičkom ustrojstvu mladih delinkvenata, autor obrađuje vezu između kvocijenta inteligencije (IQ) i kriminalnog ponašanja mladih, zatim analizira emocionalnu labilnost mladog kriminalca, stupnjeve razvoja i izražavanja agresivnosti te utjecaj sredstava za javno komuniciranje na kriminalno ponašanje mladih. Obrađen je i utjecaj obitelji i okoline na destruktivno ponašanje mladih. Na kraju autor donosi neke prijedloge prevencije mladenačke delinkvencije. Spominje se škola za nasilnike, predlaže se organiziranje mladih u razna sportska i vjerska udruženja, a povrh svega preporučuje se velika briga za mlade i njihov odgoj za istinske vrednote i odgovoran stav prema životu.

1. Uvod

Prema novinskim izvješćima kojima su ispunjene crne kronike, u zadnje vrijeme u Hrvatskoj je zabilježen porast kriminalnih radnji, koje su završavale i ubojstvima, a počinili su ih maloljetnici. Riječ je dakle o mladenačkoj delinkvenciji i taj podatak ne bi smio nikoga ostaviti ravnodušnim. U pitanju je budućnost našeg naroda i vrijednosti našeg društva i naše civilizacije. Treba odmah spomenuti kako mladenačka delinkvencija nije samo naš problem. Nedavno ubojstvo jedne učiteljice i nekoliko učenika u osnovnoj školi u Jonesborou (Arkansas, SAD) počinili su također maloljetnici vatrenim oružjem. Dvojica dječaka, učenici iste škole, pucala su po svojim školskim kolegama i nastavnicima, istjeravši ih prije toga iz škole požarnim alarmom. Tom prigodom petero je učenika poginulo, a desetero ranjeno. U Sjedinjenim je Državama u protekla dva desetljeća zabilježen najveći porast broja maloljetnih delinkvenata u povijesti. Udvostručila su se uhićenja tinejdžera zbog silovanja, a ubojstva su se među tinejdžerima čak učeterostručila i to najviše zbog porasta broja oružanih sukoba. Broj samoubojstava među tinejdžerima utrostručio se kao i broj žrtava ubojstava mladih od četrnaest

godina.¹ Spomenuti su problemi danas prisutni ne samo u Americi nego svuda po svijetu. Pisac knjige *Emocionalna inteligencija*, Daniel Goleman, piše: »ovi su problemi univerzalni i događaju se u svim etničkim, rasnim i socijalnim skupinama«. ² U Japanu je ministrica školstva javno pozvala djecu da »ne hodaju okolo s noževima«. U Francuskoj raste nasilje među djecom, osobito u predgrađima većih gradova. U Italiji mladi se organiziraju u bande koje teroriziraju starije osobe.

»Zašto djeca ubijaju taksiste«, upitao se nedavno gospodin Alen Galović u svom obraćanju javnosti u političkom dnevniku *Vjesnik*.³ On se nada da bi psiholozi mogli ponuditi neke odgovore na to pitanje. Ovaj je članak pokušaj jednog takvog odgovora. Nastojat ću s psihološkog vidika osvijetliti značaj i motive maloljetnih delinkvenata s nadom da će se ovim problemom pozabaviti i drugi stručnjaci iz pedagogije, filozofije i teologije.

2. Osnovni pojmovi i statistička istraživanja

Mladenačka se delinkvencija definira kao kriminalne radnje koje su učinile osobe mlađe od 18 godina života. U statističkim istraživanjima najčešće se razlikuju ove tri dobne skupine maloljetnih delinkvenata: djeca, mlađi maloljetnici (od 14 do 16 godina) i stariji maloljetnici (od 16 do 18 godina). Mladenačka ili omladinska delinkvencija učestalija je tamo gdje vlada neimaština i bijeda.⁴ Međutim, to nije jedini uzrok kriminaliteta mladih. Istraživanja u Detroitu pokazala su »kako omladinska delinkvencija postoji i u dobro stojećim porodicama«. ⁵ Prema tome ne može se vjerodostojno tvrditi kako su isključivo dobre ili loše gospodarske prilike glavni uzrok maloljetnog prijestupništva. Činjenice potvrđuju da mladi, a u nekim slučajevima čak i djeca, ubijaju zbog novca, osvete, ljubomore...⁶

1 Usp. Takanashi, Ruby, »The Opportunities of Adolescence«, u: *American Psychologist*, veljača 1993.

2 Goleman, Daniel, *Emocionalna inteligencija*, Mozaik knjiga, Zagreb 1997., str. 241.

3 *Vjesnik*, br. 18078, od 20. veljače 1998., str. 4

4 »Već i samo siromaštvo djeci zadaje emocionalne udarce: siromašnija djeca u dobi od pet godina već su plašljivija, nervoznija i tužnija od imućnijih vršnjaka, i imaju više problema povezanih s ponašanjem, poput neobuzdanih izljeva bijesa i napadaja u kojima uništavaju stvari. Ta sklonost nastavlja se i u ranoj mladosti« Goleman, D., nav. dj., str. 266.

5 *Ljudska psiha i društvo*, preveo i priredio Miha Likar, Mladinska knjiga, Ljubljana 1977., str. 110.

6 Kad je u pitanju agresivnost mladih koja je sastavni dio mladenačke delinkvencije, ima više teorija koje tumače njezin uzrok. Tako psihoanalitički psiholozi smatraju da je uzrok agresivnosti nagon smrti (Freud), instinkt (Lorenz), frustracija (Dollard), imitacija, učenje (Bandura), nagon za isticanjem (Schultz-Herneck), bol (Ulrich), kultura i društvo (Portmann), izoliranost, defetizam (Adler), tjeskoba (Sullivan), iskrivljena potreba za nježnošću (Kunz), oduzimanje subjektivnosti drugome (Sartre), represija i emancipacija (Marcuse).

3. Psihološke karakteristike mladih delinkvenata

Najveći broj kriminalnih djela, kad se radi o mladenačkoj delinkvenciji, počinili su mladi u svom prijelaznom razdoblju od djeteta do odrasla, zrela čovjeka, tj. u svom pubertetu. To je razdoblje, naime, najosjetljivije za razvoj čovjekove osobnosti.

Imajući u vidu tu istinu, donosimo najprije nekoliko misli o psihologiji mladenačke odnosno pubertetske dobi.

3.1. Psihologija pubertetske dobi

Biološke promjene u organizmu u vrijeme puberteta znatno utječu i na psihološke promjene pojedinca. Pubertet je također i u psihološkom pogledu razdoblje »bura i olujak«. Ponašanje mladih je impulzivno, podložno jakim emocijama i često konfliktno. »Zbog povišene emocionalnosti mladih u pubertetu u njih često dolazi do naglih provala smijeha, srdžbe, tuge, pa i neraspoloženja. A izražavanje tih snažnih čuvstava oni sada teže kontroliraju. Zato se o pubertetu i govori kao o razdoblju emocionalne labilnosti.«⁷

Zbog nepredvidivog ponašanja mladih, s jedne strane, i nerazumijevanja roditelja, s druge strane, često dolazi do velikih napetosti u obitelji. »Roditelji katkad osjećaju od svoje djece zapostavljenost, hladnoću, prezir, ili čak neprijateljstvo... Ako roditelji osjećaju da se njihovi stavovi prema djeci nisu promijenili, oni ostaju začuđeni takvim novim iskustvom. Kad se to dogodi, mladenačka pobuna može se roditeljima činiti nezahvalna, bezdušna i bezosjećajna. U toj su pobuni na djelu nesvjesni procesi kojih mladi nisu svjesni...«⁸ Prema Freudu riječ je o probuđenim emocijama potisnutim u vrijeme tjeskobe koju je uzrokovao Edipov kompleks, odnosno djetetove infantilne želje agresivne i seksualne prirode prema roditeljima, posebice ocu. Taj sukob s roditeljima u vrijeme puberteta kolikogod je težak i bolan za roditelje, on ipak pomaže mladima da se što prije osamostale i da se oslobode od često nesvjesne roditeljske dominacije. Bez zdravog odvajanja od roditelja i svojevrsne »pobune« protiv njih, mladi ne bi nikada razvili svoj identitet. Mladi koji se ne uspiju osamostaliti od svojih roditelja, ostaju velika odrasla djeca u kući svojih roditelja. Druga negativna posljedica neosamostaljene djece je trajna pobuna i negativni osjećaji koje takva osoba osjeća prema bilo kojem autoritetu i ne znajući da se radi o potisnutoj, nikada neostvarenoj »pobuni« protiv vlastitih roditelja.

Valja postaviti pitanje: Je li moguće normalno dozrijevanje i osamostaljenje mlade osobe bez spomenute pobune i agresivnog ponašanja prema roditeljima? Smatram da bi svojim mudrim i taktičnim stavom prema svojoj

7 Furlan, Ivan, *Čovjekov psihički razvoj*, Školska knjiga, Zagreb 1991., str. 136.

8 Cameron, N. – Rychlak, F.F., *Personality Development and Psychopathology – A Dynamic Approach*, Loyola University of Chicago, Boston 1985., str. 91.

djeci, roditelji mogli izbjeći njihovo agresivno ponašanje i tako se osloboditi mnogih tjeskobnih i frustrirajućih trenutaka. U svakom slučaju, i za roditelje i za djecu bilo bi najbolje ukoliko bi roditelji uspjeli prihvatiti svoju djecu takvu kakva jesu, a to znači u trenucima njihove pobune, pokušati otkriti dublju, skrivenu, često nesvjesnu motivaciju koja potiče ili prisiljava mlade na buntovno ponašanje, najviše zbog toga što su se u obitelji često osjećali zapostavljeni, strogo kažnjavani, odnosno nevoljeni.

Mladi u pubertetu često nervozno reaguju, razdražljivi su i brzo se umore. Nemirni su i razdražljivi zbog čestih konfliktnih situacija kao i zbog nabujalih osjećaja koje ne mogu lako nadzirati. Beskrajno razmišljanje, filozofiranje i psihologiziranje mladih u pubertetu zapravo su njihovi obrambeni mehanizmi (racionalizacija) kojima nastoje suzbiti nekontrolirano izražavanje seksualnog nagona i potisnute agresivnosti.

Osnovni sukob koji prevladava ponašanjem mlade osobe u pubertetu sastoji se od njene svjesne želje da što prije odraste i nesvjesne želje i potrebe da ne odraste da bi mogla uživati naklonost i zaštitu roditelja. Mladi se u pubertetu nalaze u potrazi za svojim » ja«, tako da se može reći kako su u tom razdoblju u pravoj krizi vlastitog identiteta. Više nisu djeca, a još nisu ni mladići i djevojke. Zbog toga zabrinuto i uporno traže i otkrivaju sami sebe. U njima se odvija proces individuacije i personalizacije. Prema Eriksonu, mladi u tom razdoblju osjećaju veliku potrebu da se po nečemu razlikuju od drugih, da razviju i zapaze na sebi značajke koje samo oni imaju. Ako se ne otkrije vlastiti identitet, tada će nastati *difuzija identiteta*, odnosno zbrka u preuzimanju određene uloge u društvu, razvit će se osjećaj nemoći i tjeskobe. Drugim riječima, razvit će se potrebne dispozicije za pojavu neke psihičke bolesti koja se može poslije pojaviti u životu.⁹

U borbi za afirmaciju svoje osobnosti ističu sebe često i spomoću raznih ispada. Olako poprimaju negativnosti starijih da pokažu kako su i oni odrasli. Ono što najviše obilježuje mlade osobe u pubertetu jest njihova nesigurnost koju osjećaju u dnu svoje duše, zbog čega onda imaju veliku potrebu da ih drugi priznaju, zapaze i pohvale. Poznati su slučajevi kad su mladi činili velika zla, pa čak i ubijali samo zato da ne ispadnu kukavice pred drugima. Zbog osjećaja da ih drugi, tj. stariji ne razumiju, mladi koji su skloniji pasivnom načinu reagiranja, povlače se od drugih i zatvaraju u sebe, u svoje intimne bezdane gdje otkrivaju novi svijet koji ih tako fascinira da o njemu onda sanjare i maštaju danju i noću.

Postoji velika opasnost da roditelji postanu depresivni ukoliko pokušaju, a ne uspiju spriječiti slobodan razvoj svoje djece ili pak postanu agresivni i silom zadrže djecu sprječavajući njihov normalan razvoj. Najbolji i najzreliji pristup je onaj u kojem roditelji ohrabruju nastojanje svoje djece da budu samostalna i odgovorna.

9 Usp. Erikson, E.H., *Identity and the life cycle*, New York 1980., W.W. Norton, str. 111.

Neprikladan stav roditelja prema djeci u pubertetu može imati negativan ili čak poguban utjecaj na razvoj njihovog seksualnog identiteta. Poznato je, naime, da je za pojavu homoseksualnosti kao devijacije spolnosti najodlučniji neriješeni sukob s ocem. Prema nekim statističkim istraživanjima i podacima nije pronađen nijedan homoseksualac koji ne bi imao teži sukob s ocem u fazi svoga mladenačkog razvoja. Iako su svi ispitani homoseksualci imali teških neriješenih sukoba s ocem, to ne znači da svi oni koji su imali sličnih sukoba s ocem, moraju samim tim postati homoseksualci. Ima još i drugih činitelja koji su važni da netko postane homoseksualac, odnosno spomenuti sukob s ocem može se razriješiti drukčije tako da osoba ne mora nužno postati homoseksualac. No, za nas je ovdje važno istaknuti činjenicu da je za zdrav i normalan psihički, i, osobito, seksualni razvoj mlade osobe ima odlučujuću važnost promišljeni i zreli stav roditelja koji bi trebali pokazati puno razumijevanja prema svojoj djeci, puno povjerenja i dobronamjerne spremnosti da im pomognu dok su u pubertetu.

3.2. Biopsihičko ustrojstvo mladih prijestupnika

Ovdje se valja pozabaviti pitanjem postoji li razlika u osobnosti onih koji čine kriminalna djela i onih koji se ponašaju u granicama općeprihvaćenog društvenog ponašanja.

3.2.1. Kvocijent inteligencije mladih prijestupnika

Inteligencija se u najširem smislu te riječi može definirati kao urođena sposobnost snalaženja u novim nepoznatim situacijama. Ona je prisutna u svim oblicima čovjekova ponašanja i poprilično oblikuje razvoj mlade osobe. Kad se radi o mladim prijestupnicima zakona, »istraživanja su pokazala da su počinioci pojedinih krivičnih djela, primjerice, silovanja, češće osobe intelektualno zaostalije, kao što krivična djela falsificiranja i slično češće učine intelektualno jači pojedinci. Osim toga, osobe slabije inteligencije češće se javljaju kao suučesnici, ostavljaju vidljivije tragove itd., a oni drugi imaju razvijenije organizatorske funkcije.«¹⁰ Neki autori smatraju da mladi prijestupnici izrazito slabije inteligencije nisu sposobni shvatiti nedopuštenost nekih postupaka, odnosno nisu kadri shvatiti nedoličnost motiva koji ih pokreću na kriminalno djelovanje. Općenito se može zaključiti da maloljetni delinkventi pokazuju nešto nižu razinu inteligencije nego nedelinkventi.¹¹ Kad je pak riječ o mlađim punoljetnim delinkventima koji počine imovinske prekršaje, tada istraživanja pokazuju da se oni ne razlikuju bitno od prosjeka, a kad se razlikuju, onda delinkventi postižu statistički značajno veće rezultate.

10 Singer, M. – Mikšaj–Todorović, Lj., *Delinkvencija mladih*, II. Izd., Nakladni zavod Globus, Zagreb 1993., str. 11.

11 Usp. Petrović, M., *Ličnost kao faktor prestupništva*. Prestupništvo maloletnika u industrijskim naseljima, Beograd 1966.

Daniel Goleman smatra da je za pojavu maloljetne delinkvencije mnogo više odgovornija impulzivnost nego manji kvocijent inteligencije. On donosi podatak da impulzivnost u desetogodišnjih dječaka gotovo tri puta pouzdanije predviđa njihovu potonju delinkventnost nego što to predviđa kvocijent inteligencije (IQ).

3.2.2. *Emocionalna nestabilnost mladih delinkvenata*

Mnoga istraživanja pokazuju da su mladi delinkventi izrazito emocionalno nestabilne osobe. Njihovo kriminalno ponašanje uzrokovano je njihovom razdražljivošću, raznim vrstama uznemirenosti zbog odbačenosti od bliskih osoba. Oni čiju osobnost karakteriziraju jaki osjećaji manje vrijednosti, potisnute agresivnosti, ljubomore i potištenosti, imaju velikih poteškoća u prilagođivanju općeprihvaćenim standardima društvenog ponašanja, zbog čega dolazi do čestih sukoba i kriminalnih radnji. Za normalni razvoj, nužno potrebnu emocionalnu sigurnost djeca bi trebala dobiti u svojim obiteljima. Osjećaj samopoštovanja i samopouzdanja, kao i sve ostale pozitivne značajke zrele osobnosti mladi moraju steći najprije u vlastitoj obitelji. Ugledni razvojni psiholog Urie Broffebrenner smatra da je doveden u pitanje čitav novi naraštaj, osobito muškaraca »koji su pri odrastanju naročito osjetljivi na razorne sile poput kobnih posljedica razvoda, siromaštva i nezaposlenosti. Položaj američke djece nikada nije bio lošiji... Milijunima djece uskrađujemo njihove sposobnosti i moralni karakter.«¹²

Za takvo stanje mnogi okrivljuju gospodarske sile koje obitelji nameću velik pritisak tako da u mnogim obiteljima oba roditelja rade, pa i prekovremeno prepuštajući djecu samima sebi, televiziji, ulici... Zapostavljeno dijete lako postane maloljetni, a poslije i punoljetni delinkvent. Mnoge su studije pokazale da agresivna djeca dolaze iz obitelji u kojima se izmjenjuje njihov zapostavljanje sa strogim i hirovitim kažnjavanjem. A zbog takvog obrasca djeca postaju ponešto paranojna i ratoborna.

Naše ponašanje uvelike ovisi o našoj percepciji nutarnje subjektivne i vanjske objektivne stvarnosti, a percepcija pak ovisi o našem odgoju, odnosno o cjelokupnoj našoj prošlosti. Razdražljiva su djeca sklona neutralne pojave percipirati i tumačiti odveć subjektivno, tj. lako se uvrijede i onda kad ih drugi nisu kanili uvrijediti, nego se eventualno s njima malo našaliti.

3.2.3. *Stupnjevi razvoja i izražavanja agresivnosti*

Fenomenološka analiza čovjekova ponašanja otkriva kako naš prvi doživljaj usmjeruje, najprije nesvjesno, a zatim i svjesno, našu osnovnu odluku. Naime, u prvom susretu sa stvarnošću događa se najprije afektivna prosudba, tj. sve ono što nam se događa prosuđujemo prema kriteriju sviđa li nam se to ili ne sviđa. A hoće li nam se nešto sviđati ili ne, odlučuje često

12 Citirano prema: Goleman, D., *Emocionalna inteligencija*, str. 242.

naša afektivna memorija, tj. ugodni osjećaji doživljeni u prošlosti »obojit« će trenutnu situaciju i predisponirati osobu da percipira određeni događaj kao ugodan. Kad su u pitanju mladi delinkventi, onda treba reći kako agresivna djeca najprije uočavaju ono što je neprijateljsko. Nakupljena i potisnuta agresivnost, koja je često rezultat neprihvaćenosti i manjka ljubavi u ranom djetinjstvu, ima moć da predisponira mladu još nezrelu osobu da i one neutralne događaje i bezazlene šale doživljava i percipira kao napadaje na vlastitu osobnost.

Nakon afektivne intuitivne prosudbe, pokreću se emocije. One se mogu definirati kao nutarnji snažni pokret prema nečemu što je afektivno procijenjeno kao ugodno, odnosno bijeg ili želja da se uništi ono što je afektivno procijenjeno kao neugodno. Nezrele se osobe zaustavljaju na tom stupnju i odmah stupaju u akciju, izražavajući impulzivno svoju agresivnost i druge nagone koje ne mogu nadzirati.

U zrelijih osoba, nakon afektivne prosudbe u igru ulazi razumska prosudba koja se ravna prema kriteriju objektivnosti, odnosno istine. Na tom stupnju osoba razumski promisli kako će reagirati na određeni doživljaj, pa tek onda djeluje agresivno ili miroljubivo, već prema tome za što se odluči. Za koji će se model ponašanja netko odlučiti, ovisi najviše o sustavu vrijednosti koje osoba ima, odnosno poštuje. Usvojene vrijednosti, odnosno duboki stavovi utjecat će na osobu da zauzme određeni model ponašanja. Iz svakodnevnih prakse vidimo da su to najčešće oni modeli koje je osoba dotada koristila. Mladi koji su najčešće agresivno reagirali u prošlosti i koji nemaju sustav vrednota koje bi kočile agresivno ponašanje, najvjerojatnije će i dalje reagirati agresivno.

Mladi skloni agresivnom ponašanju, makar nemaju usvojene vrijednosti koje bi im davale snagu da se odupru nasilničkom ponašanju, još uvijek mogu zapriječiti svoje agresivno ponašanje strahom od kazne i drugih negativnih posljedica. Prag kočenja agresivnih impulsa veći je kod onih koji su za svoje kriminalno ponašanje bili kažnjavani. Pretrpljena tjeskoba i druge bolne potisnute emocije doživljene zbog kriminalnog ponašanja imaju moć povisiti prag kočenja destruktivnih impulsa mlade kao i starije osobe, odnosno pomoći im da oblikuju ili donekle preoblikuju svoje agresivno ponašanje.

Ako strah od kazne i drugih neugodnosti ne uspije ojačati prag kočenja impulzivnog ponašanja, mogući će se nasilnik naći na četvrtom stupnju razvoja agresivnosti. Na tom stupnju osoba se još može upitati isplati li se nasilje ili ne isplati, i prema vlastitoj procjeni, oblikovati svoje ponašanje. Inteligentniji i dalekovidniji, makar imaju niski prag kočenja, još uvijek mogu zaustaviti svoje nasilničko ponašanje. Manje inteligentne i afektivno nezrele mlade osobe ne uspijevaju vidjeti dalje od neposrednog uspjeha ili trenutnog zadovoljenja neke svoje infantilne potrebe i upadaju u kriminal, odnosno popuštaju svojim agresivnim težnjama.

3.2.4. *Utjecaj sredstava javnog priopćivanja na delinkvenciju mladih*

Sredstva javnog ili priopćivanja, prije svega TV, filmovi i internet, imaju velik utjecaj na oblikovanje životnih stavova (životne filozofije) mladih kao i na njihovo ponašanje. Jedna Unescova svjetska studija pokazuje da djeca pred TV ekranima provedu prosječno tri sata dnevno. Sve ono što djeca gledaju na TV i filmovima tako je »servirano« da to djeca usvajaju nekritički. Još nezrela za objektivnu razumsku prosudbu onoga što gledaju i čitaju, djeca nesvjesno često zaključuju kako je prikazani način života zapravo onaj način života koji treba usvojiti. Tako za njih informacija dobivena preko TV postaje formacija, odnosno formativna norma za njihovo ponašanje. Potonja razumska uvjeravanja roditelja i odgojitelja teško mogu oblikovati a još teže promijeniti afektivne stavove koji su, u doba djetinjstva ili mladenaštva, nekritički usvojeni. Idoli s malih ili velikih ekrana s kojima se mladi vrlo brzo identificiraju često su osobe koje se vrlo lako obogate, koje postižu uspjeh i ugled u društvu, koje gdjekad postaju bogati kršenjem zakona a da za to ne moraju nikome odgovarati. Želeći poslije oponašati takav oblik života, mladi lako postaju frustrirani, budući da se radi o nestvarnom, idealiziranom načinu života koji je većini normalnih ljudi nedostupan. Ne želeći se pomiriti s činjenicom da i oni ne mogu tako živjeti, mladi se onda daju u kriminal da bi olako došli do novca potrebnog za život po uzoru na svoje idole. Takav način ponašanja nekritički se usvaja budući da i njihovi idoli često na takav način postaju bogati.¹³ Mnogi stručnjaci koji prate delinkventno ponašanje mladih upozoravaju na negativno djelovanje agresivnosti koja se odveć pokazuje na TV, u filmovima i na internetu.

3.2.5. *Utjecaj obitelji i okoline na kriminalno ponašanje mladih*

Obitelj na razne načine može uzrokovati agresivno ponašanje mladih. Jedan način je da se dijete zanemari, da se zanemaruju njegove primarne potrebe. Poznata je činjenica da u ranom djetinjstvu zanemarena djeca postaju poslije mladi delinkventi. Drugi način stvaranja mladih delinkvenata događa se nerazumnim, prestrogim hirovitim kažnjavanjem djece. Prema jednom istraživanju, čak 70–80 posto djece u Njemačkoj doživljuje nasilje od ruku svojih roditelja, 10 posto djece bilo je kažnjavano tjelesnim zlostavljanjem, a 6 do 8 posto njih bili su svjedoci međusobne tuče roditelja. Normalno umjereno kažnjavanje za stvarne prekršaje i neposlušnosti po sebi ne bi trebalo imati teške negativne posljedice. Međutim, kad je kažnjavanje učinjeno u bijesu i kad je nerazmjerno učinjenom prekršaju, kad je dakle nepravedno i neopravdano, onda ono izaziva u djetetu ili mladoj osobi veliki revolt i želju za osvetom. Najčešće se djeca ne mogu i ne smiju osvetiti onima prema

13 Dvije djevojke koje su nedavno napale zagrebačkog taksistu, izjavile su da su na TV doznale kako su neke djevojke došle do novaca nakon što su ubile jednog taksista, i to ih je onda motiviralo da i one učine isto.

kojima je izravno usmjerena želja za osvetom, dakle roditeljima, nego svoju agresivnost preoblikuju i usmjere na druge osobe, često na one koji uopće nisu krivi, nego možda samo imaju neku simboličnu vezu s roditeljima.

Pogrešan i neprimjeren odgoj djece u obitelji pridonosi razvijanju i stabiliziranju agresivnosti. Djeca kojoj se sve dopušta u obitelji, koja se ne uče odgađanju ili uklanjanju neposrednog zadovoljenja svih želja, stvorit će uvjerenja i stavove da se sve njihove želje mogu i moraju odmah ispunjavati. Kad to bude zbog nekih objektivnih razloga poslije zapriječeno ili onemogućeno, mladi će postati agresivni, ne razumijevajući zašto se sada njihove želje ne smiju ispuniti.

Školska je sredina prva kušnja prilagodljivosti djeteta i njegove sposobnosti socijalizacije. Škola ne samo što otkriva socijalnu krhkost djeteta, nego mu može dati mogućnost da nadoknađuje svoju neprilagođenost koju je u obitelji stekao. Međutim, kad se i u školi pojave teškoće, primjerice, školski neuspjesi, isključenja i slično, onda i sama škola »stvara konfliktnu situaciju, čime se javlja kao jedan u nizu mogućih faktora društveno neprihvatljivoga, pa i kriminalnog ponašanja. Naime, odbačeno ili nesposobno da uspije u sredini koja je za njega normalna, dijete se neizostavno orijentira manje–više asocijalno, da ne kažemo antisocijalno.«¹⁴

Okolina u kojoj dijete živi ima velik utjecaj na njegovo ponašanje i oblikovanje njegove osobnosti. Živeći u četvrti opterećenoj kriminalom, djeca su izloženija većim kušnjama zločina i nasilja. Naravno, ne završavaju sva djeca kao kriminalci makar žive u istim uvjetima. Pokazalo se, međutim, da psihološke sile koje djeluju u agresivne djece mnogo više povećavaju vjerojatnost da takva djeca postanu poslije kriminalci. Gerald Patterson, psiholog, koji je pomno pratio razvoj stotine dječaka, ustvrdio je da »antidruštveno ponašanje petogodišnjaka može biti prototip delinkventnog ponašanja adolescenta.«¹⁵

3.2.6. *Začarani krug mladog delinkventa*

Sklonost nasilničkom ponašanju i kriminalu pokazuje se rano u životu djece koja su, zbog raznih razloga, tomu sklona. Već u predškolskom razdoblju takva su djeca odveć razdražljiva, razularena i agresivna, a kad krenu u školu, ne uspijevaju naučiti načine samokontroliranja, postaju nasilnici i u rješavanju problema s drugima, više se oslanjaju na silu i prijetnje, nego na zrele kompromise. Takva djeca ne slušaju roditelje, opiru se učiteljima, poslije bježe iz škole. Nesposobnost nadziranja agresivnog ponašanja utječe na neuspjeh u školi, zašto ih onda proglašavaju »glupima«, što nije točno, budući da je u ovom slučaju riječ više o emocionalnoj nezrelosti koja, dobrim dijelom, koči

14 Singer, M. – Mikšaj–Todorović, Lj., nav. dj., str. 351–352.

15 Patterson, Gerald R., »Orderly Change in a Stable World: The Antisocial Trait as Achimera«, *Journal of Clinical and Consulting Psychology* 62 (1993).

njihovo intelektualno funkcioniranje. Zbog nasilničkog ponašanja, takvu djecu njihovi vršnjaci izbjegavaju tako da ona ne uspijevaju pronaći dobre prijatelje, nego su osuđeni da se udružuju po srodnosti nasilničkog ponašanja. Drugim riječima, takva djeca gravitiraju drugim društvenim izopćenicima. U razdoblju od četvrtog do osmog razreda priklanjaju se skupini mladih koji ne poštuju zakone, bježe iz škole, uživaju alkohol i opojna sredstva. Prema Danijelu Golemanu, kad ovako »problematični« mladi krenu u srednju školu »pridružuje im se i drugi tip problematične ili po akademskim sposobnostima zaostale djece, koju privlači njihov neposluš i prkošenje; takva je mladež često bez ikakva obiteljskog nadzora i još u osnovnoj školi počinje besciljno lutati ulicama. Ovakvi izopćenici najčešće prekidaju pohađanje srednje škole i kreću na put prema delinkvenciji, odajući se manjim prijestupima, poput krađe i preprodavanja droge.«¹⁶ Ukoliko mladi nasilnik ne dobije odgovarajuću stručnu i prijateljsku pomoć, on će ostati u začaranom krugu nasilja i kreće se u društvu nasilnika u kojem se osjeća zaštićenim i prihvaćenim. Ostajući u takvom društvu, mogući kriminalac će, najvjerojatnije postati i pravi kriminalac jer će ga društvo istomišljenika trajno poticati i ohrabrivati da se nasilnički ponaša i upušta u kriminalna djela. Začarani krug nasilničkog i kriminalnog ponašanja počinje »od impulzivnosti i razdražljivosti na početku osnovne škole, potpomognuto društvenom odbačenosti potkraj osnovnog školovanja, do povezivanja s krugom sebi sličnih i upuštanja u neobuzdano kriminalno divljanje u srednjoškolskoj dobi. Pri ulasku u svijet odraslih, velik dio tih dječaka već ima policijske dosjee i sklon je nasilju.«¹⁷

3.2.7. *Razbijaju oni koji ne znaju komunicirati*

Agresivno nasilničko ponašanje najčešće je oznaka emocionalno nezrelih osoba koje ne znaju dobro komunicirati s drugima. Razbijaju i uništavaju oni mladi (i stari) koji ne znaju surađivati i konstruktivno razgovarati s drugima. Česti nesporazumi među ljudima bilo mladima ili starima, znak su i posljedica nezrele interpersonalne komunikacije. Problem često nastaje zato što naša komunikacija nije uvijek svjesna, jasna i planirana, nego je često nesvjesna, nenamjerna i neplanirana. Mlade osobe sklone agresivnom ponašanju o kojima je ovdje riječ, ne uspijevaju konstruktivno komunicirati. Nagomilanu i potisnutu agresivnost ne znaju kontrolirano izraziti riječima, nego je »abreagiraju« nasilnim ponašanjem i kriminalnim radnjama.

3.2.8. *Agresivno ponašanje – neprilagođeni odgovor na frustracije*

Frustracija ili razočarenje javlja se onda kad je čovjekova težnja prema cilju prevarena, odnosno kad se u akciji prema cilju naiđe na nesavladivu zapreku. Do frustracije najčešće dovode interpersonalni i intrapsihički sukobi.

16 Goleman, D., nav. dj., str. 245.

17 Goleman, D., nav. dj., str. 289.

U stanju frustracije ljudsko je djelovanje i ponašanje obično loše prilagođeno jer emocionalno stanje osobe tada ima prevagu nad racionalnim. U takvom stanju snižen je prag tolerancije za razrješenja neugodnih situacija, pa mladi lako prihvaćaju agresiju kao obranu.

Najčešći neprilagođeni način ponašanja u stanju frustracije agresivnost je koja se očituje u izravnom napadaju na izvor frustracije. Agresija u tom kontekstu postaje prilagodljivo ponašanje. Može se očitovati u raznim oblicima: fizičkom napadaju, verbalnom napadaju i napadaju u mašti. Često dolazi do generalizacije agresije tako da se neprijateljsko ponašanje osobe koja je frustrirana prenosi i na one koji nemaju nikakve veze s frustracijom.

Budući da se mladi često nalaze u konfliktnim situacijama, nije čudno što su izloženi velikoj kušnji agresivnog ponašanja. Oni koji još nisu naučili zrelije načine ponašanja kad se nađu u nekim frustracijskim situacijama, postaju agresivni, i to ne samo prema stvarnim izvorima frustracije, nego i prema nedužnim osobama.

Jedna od težih frustracijskih situacija za mlade narkomane odnosi se na razdoblje u kojem oni »trebaju« uzeti određenu dozu droge koje trenutno nemaju. U takvom stanju mladi narkomani spremni su na teška krivična djela kao što su provale banaka, zlatarskih radnji, kidnapiranje, ucjene, fizička nasilništva, pa čak i na ubojstva, samo da se domognu novca kojim bi mogli nabaviti drogu.¹⁸

4. Škola za mlade nasilnike

Obitelj je prvi, a na početku života i jedini odgojni čimbenik, prva škola društvenog života. U njoj se postavljaju temelji nove osobe i njezinog značaja. »Dobra, ugodna obiteljska sredina, privlačna atmosfera, toplina koju pružaju zdravi obiteljski odnosi, prvi je preduvjet da moralno oblikovanje bude uspješno, bez većih sukoba, trauma i razočaranja.«¹⁹ Odnos djeteta prema obitelji oblikuje se u početku na temelju emotivnih stavova, zadovoljenja životnih potreba, osjećaja sigurnosti i zadovoljstva. Prema tome, za dobar i zdrav odgoj najviše koristi s ljubavlju prihvatiti i voljeti svoju djecu, a to znači imati vremena za njih, znati se i htjeti igrati s njima. Prihvaćeno i voljeno dijete lakše će i brže prihvatiti vrijednosti koje mu roditelji ponude. Djeca koja su na zdrav način voljena i ohrabrivana na putu slobode i osamostaljivanja, redovito ne postaju kriminalci. Tu istinu potvrđuju također i sami mladi delinkventi te kažu: »Roditeljima poručujem da imaju vremena za svoju djecu i povjerenja u njih i da uzmu u obzir te lude godine koje će ipak jednom proći (...) Roditelji su mi dosta strogi, a posebno otac koji sve

18 Usp. Antonijević, M., i drugi, *Narkomanije mladih*, BIGZ–Kultura, Beograd 1970., str. 216.

19 Vukasović, A., *Etika moral osobnost*, Školska knjiga – Filozofsko–teološki institut D.I., Zagreb 1993., str. 208.

rješava silom (...) Ne znam da li sam ja kriv, ili netko drugi, ne umijem odgovoriti. Nekako mi se čini, da me roditelji ne razumiju. Otac me je često fizički kažnjavao (...) Ma ja to ne umijem reći, a možda roditelji trebaju bolje da razumiju djecu. Treba paziti s kim se dijete druži (...).«²⁰

Pravodobna pomoć pružena mladima može promijeniti njihovo agresivno ponašanje i prekinuti njihovo približavanje delinkvenciji. Nekoliko programa postiglo je određeni uspjeh u pomaganju agresivnoj djeci kako da nauče kontrolirati i obuzdavati antisocijalno i kriminalno ponašanje.²¹

4.1. *Kako pomoći mladima*

Osim obitelji, ključnu ulogu u odgoju, odnosno preodgoju mladih delinkvenata ima škola u kojoj mladi provedu mnogo vremena. Radi preventivnog djelovanja, škole bi mogle »organizirati cjelodnevni boravak za učenike društveno neprihvatljivog ponašanja, osigurati potrebnu opremu i pribor za rad učenika s poremećajima u ponašanju, odnosno učenicima koji se nalaze u stanju socijalno–zaštitne potrebe, osnivati manje odgojne skupine učenika kojima je potrebna posebna pomoć u učenju i vladanju, organizirati slobodno vrijeme učenika, rad na zadacima profesionalnog informiranja i usmjerenja«. ²² Da bi takvo i slično preventivno djelovanje bilo uspješno, škola mora surađivati s roditeljima mladih delinkvenata, s nadležnim centrima za socijalni rad, s djelatnicima javne sigurnosti. Istodobno valja iskoristiti i sredstva javnog priopćivanja u promicanju zdravog života i zrelog načina ponašanja mladih osoba.

20 Danilović, M., *Porodica i maloljetnička delinkvencija*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka 1986., str. 80–81.

21 »Jedan takav program, na sveučilištu *Duke*, bavio se bijesom obuzetim nasilnicima iz osnovne škole u obliku četrdesetminutnih seansi, dvaput tjedno tijekom šest do dvanaest tjedana. Dječake se na tim seminarima poučavalo, na primjer, da uvide kako su neki društveni signali koje su oni tumačili kao neprijateljske zapravo neutralni ili prijateljski. Naučili su na stvari gledati iz perspektive druge djece, steći osjećaj o tome kako ih vide drugi i o tome što druga djeca možda misle i osjećaju pri interakcijama koje su ih toliko razljutili. Uz to primaju i izravnu pouku u kontroliranju srdžbe i to kroz oživljavanje prizora, primjerice, situacija u kojima ih netko zadirkuje, a koje bi ih mogle dovesti do toga da se razbjesne. Jedna od ključnih vještina za nadziranje bijesa bilo je praćenje osjećaja – cilj je bio postići to da budu svjesni pojava u vlastitome tijelu, poput rumenila ili zatezanja mišića, u trenutcima kada su postajali bijesni te da te pojave shvate kao znak da trebaju zastati i razmisliti o sljedećem koraku, umjesto da bez razmišljanja udare (...) Tri godine nakon završetka tog programa, Lochman je te dječake usporedio s drugim dječacima koji su u ono vrijeme bili jednako agresivni, ali im nije pružena mogućnost učenja nadziranja bijesa. Otkrio je da su, u ranoj mladosti, dječaci koji su pohađali tečajeve nadzora bijesa puno manje ometali nastavu, imali pozitivnije osjećaje u svezi sa sobom i bili manje skloni drogama i piću. Što su više vremena proveli učeći u okviru toga programa, to su kao tinejdžeri bili manje agresivni«. Goleman, D., nav. dj., str. 247.

22 Signer, M. – Mikšaj–Todorović LJ., nav. dj., str. 354.

Neprocjenjivu važnost ima dobro i razborito organiziranje slobodnog vremena mladih. Kad mladi nemaju dobro organiziran život u svom slobodnom vremenu, bit će im dosadno i ljenčarit će, a to često pogoduje nasilničkom ponašanju. U prevenciji prijestupništva neke zemlje na prvo mjesto stavljaju razvijanje rekreativnih aktivnosti. Mnogo nakupljene agresivnosti mladi bi mogli prirodno odreagirati, odnosno potrošiti baveći se aktivno raznim sportskim aktivnostima. U mnogim zemljama Crkva organizira društveni život mladih uključujući ih u razna vjerska udruženja u kojima se mladi mogu osjećati korisnima i tako da su manje izloženi riziku kriminalnog djelovanja.²³ Naime jedno je sigurno – potreban je svestran i neprestani rad svih važnih ustanova u nas s mladima, na primjer, to su: prosvjeta, zdravstvo, pravosuđe, policija, Crkva, sredstva javnog priopćavanja, stručnjaci za odgoj mladih, kako bi prevencija delinkventnog ponašanja mladih bila uspješna i svrsishodna.

4.2. *Odgoj za vrednote*

Mladi koji se upuštaju u kriminalne radnje, često to čine upravo zato što nemaju izgrađen i usvojen pravi sustav vrijednosti koje bi mogle osmisliti život mlade osobe. Uvjeren sam da se možemo složiti s tvrdnjom Šimuna Š. Čorića koji kaže da »živimo u vremenu pobrkanosti i gubitka vrijednosti a da ni obiteljska, ni uža, ni šira društvena zajednica nisu dostatno svjesne te ugrožavajuće opasnosti. Ni sredstva javnog obavještavanja, ni obrazovne ustanove ne pokazuju značajan interes za tu stranu odgoja.«²⁴

U program zdravog odgoja mladih obavezno bi trebalo uvrstiti i moralni odgoj koji naviješta istinske vrednote, formira ispravnu savjest i tako stvara u mladima osjećaj odgovornosti za svoj i tuđi život.

5. *Zaključak*

Mladenačka delinkvencija je danas velik problem u svijetu, a sve više postaje problem s kojim se moramo suočiti i mi u Hrvatskoj. Mnogobrojni su uzroci ove pojave. Najčešće se navode: opća svjetska nestabilnost, ugrožavanje općih ljudskih moralnih i etičkih vrijednosti, devijacije u oblikovanju društveno prihvatljivog svjetonazora, problemi obiteljskog života, psihološka previranja mlade osobe, siromaštvo...²⁵ U ovom našem podneblju svakako treba dodati da je nedavni rat ostavio iza sebe tjelesno i duševno izranjene osobe, tako da sadašnje poratno stanje veoma pogoduje aktiviranju posttraumatskih stresnih

23 U Hrvatskoj u nekim župama već djeluju razna udruženja mladih na vjerskoj osnovi, kao npr. Križari, Marijina legija, Fokolarini, Franjevačka mladež (Frama), Zajednica kršćanskog života (ZKŽ), Euharistijski pokret mladih (MEP), Mladi koji se okupljaju u duhu Taizéa, zajednica mladih koji se okupljaju oko listova mladih MI i Pomak i drugi.

24 Čorić, Š.Š., *Mladenačke godine* – psihologijski prilog razvoju mladih, Izd. Provincijalat hercegovačkih franjevaca, Mostar 1984., str. 26.

25 Šeparović, Z., *Kriminologija i socijalna patologija*, Zagreb–Beograd, 1987., str. 173–174.

poremećaja, kako u odraslih osoba tako i u djece i mladih. U takvom ozračju lako se razvija i aktivira također i nasilničko ponašanje i mladenačka delinkvencija.

U ovom razmišljanju o mladenačkom nasilju promatrali smo, prije svega, psihološku stranu te pojave. Smatram da se može s pravom tvrditi da postoji velika veza između psihološke strukture mladog delinkventa i kriminalnog ponašanja. Naime, djeca odrasla u teškim uvjetima obiteljskog života, jer su bila zapostavljena, maltretirana i nevoljena, poslije u životu imaju teških problema u društvenom životu i lakše usvajaju kriminalno ponašanje. Naglo buđenje osjećajnosti, nastanka osjećajnih kriza i duševnih previranja pogoduju stvaranju nestabilnosti mlade osobe koja teško može nadzirati svoje agresivno ponašanje. Mladi doživljavaju u sebi suvišak energije koja ih sili na djelovanje. Ukoliko se ta energija ne troši za ostvarenje vrijednih ciljeva, ona se lako može okrenuti u destruktivno nasilničko ponašanje. U traženju svog identiteta i potrebne samostalnosti mladi su skloni prkositi svakom autoritetu, a pokatkad se prema njemu i agresivno ponašati.

Svako zlo, posebice delinkvenciju mladih mnogo je lakše, a i pametnije pokušati sprječavati nego liječiti. U tom odgovornom poslu moraju surađivati svi: obitelj, škola, državne ustanove, Crkva, stručnjaci, čitavo društvo. U rješavanju problema mladenačke delinkvencije treba pristupiti multidisciplinarno. Što se tiče pomoći sa psihološke strane koju smo ovdje obrađivali, potrebno je djeci i mladima osigurati toplinu, prihvaćenost, ljubav i sigurnost u obiteljskom krugu, zatim pametnu brigu i zanimanje za mlade za vrijeme njihovog boravka u školi. Crkva i druge vjerske ustanove trebaju također odgajati mlade za istinske vrijednosti i odgovorni stav prema životu.

A PSYCHOLOGICAL PERSPECTIVE ON YOUTH DELINQUENCY

Mijo NIKIĆ

Summary

The author firstly speaks about the widespread occurrences of youth delinquency in the world and in Croatia and then proceeds to describe the psychological characteristics of a young person in puberty. In describing the biopsychological makeup of young delinquents, the author shows the connections between IQ and criminal mannerisms of young people. The emotional instability of young criminals, the stages of development, expressed aggression and the influence of mass media is portrayed. The affect of family and surroundings for the destructive behaviour of young people is also analysed. Finally, the author brings forth some recommendations for the prevention of youth delinquency, including a special school, more sporting and religious activities and above all more care and attention to the proper upbringing of young people for true values and a responsible stance towards life.